

Становище
за дисертационен труд на гл.ас. Стефанка Абазова на тема „Езикови нагласи към
жаргонизми, вулгаризми и професионална лексика“
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по научна специалност 2.1
Филология (български език)

от доц. д-р Красимира Алексова,
СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд на гл.ас. Стефанка Абазова от Катедрата по български език на СУ „Св. Климент Охридски“ е на тема, която повдига въпроса за значимостта на общественото мнение за съвременни езикови феномени. А това е проблематика, която в наши дни е ангажимент за лингвистите, обърнали погледа си от кабинетните хипотези към релацията език : социум. Темата за езиковите нагласи по своята същност е интердисциплинарна, а плюсът на интердисциплинарността в случая виждам във факта, че тя изисква от изследователката не само много добро познаване на няколко научни области, но и капацитет за реално проучване с методите за събиране и обработка на материали и с методите за анализ от няколко области, а и способност за реализиране както на теоретична разработка, така и за емпирично експериментално проучване.

Дисертационният труд на Стефанка Абазова е разгърнат на 215 страници, от които 15 страници съдържат приложения – оригиналните текстове (или препратки към интернет адресите им), които са послужили като основа на емпиричното проучване, както и четири образци от 20-те варианта на анкетната карта. Библиографията от 177 цитирани източника убедително доказва задълбочена осведоменост в две научни области: езикознание и социална психология, които в труда на Ст. Абазова са обвързани така, че доказват плодотворността от добавяне и на социалнопсихологически подходи към лингвистичните изследвания.

В уводната част Ст. Абазова е представила обекта на изследването, конкретния предмет, целта на работата си, задачите, методите за събиране на емпирични данни и за тяхната обработка. Авторката подходящо е акцентирала, че е използвала социологически и социалнопсихологически методи на събиране на материала, статистически методи за обработката му и дескриптивни и аналитични лингвистични подходи в коментарите и разсъжденията. Смятам, че уводната част еднозначно задава изследователските параметри на труда, които го отнасят към социалната психология на езика. А това е област, в която Ст. Абазова има интереси, доказани от предходни статии и доклади, от участието ѝ в два проекта към ФНИ на СУ „Св. Климент Охридски“, в рамките на които е събран и емпиричният материал за дисертационния труд, както и от участието ѝ в две поредни учебни години в екипа, провеждал свободноизбираемия курс по социална психология на езика.

В теоретичната част от дисертационния труд за пръв път в езиковедско изследване у нас се изясняват подробно спецификата на нагласите, отношението им с понятията ‘обществено мнение’, ‘убеждение’ и ‘стереотип’ в рамките на социалната психология, особеностите на езиковите нагласи и тяхната значимост, основните подходи към изучаването на езиковите нагласи в чуждестранни изследвания и тематичните кръгове от проучвания на езиковите нагласи у нас.

Значима част от дисертационния труд е анализът на данните от проведеното анкетно проучване на нагласите към жаргонна, вулгарна и професионална лексика в третата глава. Планирането, методиката и провеждането на анкетата отговарят на изискванията и най-добрите практики в социологията и социалната психология. Авторката ясно е представила целите и задачите на емпиричното изследване,

формулирала е хипотезите, които то проверява. Важен според мене елемент от тази трета глава е частта, в която се изясняват мотивите за избора на обекти на изследваните нагласи, т.е. защо е избрано проучване на нагласи към уместността именно на жаргонна, вулгарна и професионална лексика. Не по-малко важен е направеният избор на ситуации на общуване, в които се явяват четирите типа маркери (жаргонизми, два типа вулгаризми и професионализми). Техният правилен подбор, както и изборът на личностни характеристики на говорещия гарантират, че са изследвани обществено значими разлики между езиковите нагласи, че се доказва по емпиричен път съществуването не само на социално детерминирани различия между оценките за четирите типа лексикални явления, но и на стереотипи, които не могат да бъдат пряко наблюдавани само с методите на лингвистиката.

В третата глава е изяснена и позицията на авторката към четирите обекта на нагласите: жаргонизми, два вида вулгаризми и професионална лексика, представени са съществуващи изследвания върху тях, но акцентът в работата не е върху семантиката, класификационните признаци или върху стилистичните особености на всеки от тези класове думи, а върху нагласите към хората, които в различни сфери и ситуации си служат с тях, както и върху нагласите за ситуативната уместност на тези речеви маркери. Авторката достатъчно ясно е изяснила поради какви причини се е насочила към тези езикови явления (жаргонизми, вулгаризми и професионализми) като обекти на езиковите нагласи. Факторите, движители избора, са убедителни, а издигнатата хипотеза за известно повишаване на степента на толерантност към допустимостта и уместността на тези езикови явления, е верифицирана целенасочено в третата част чрез анализите на данните от анкетата.

Ситуациите на общуване, в които се проверяват наличието на социално-демографски значима разлика на нагласите, са подбрани не само според традиционните за подобни изследвания признаци официално : неофициално, устно : писмено общуване, познатост : непознатост на комуникаторите, но и според признаци, чиято релевантност се доказва чрез анкетата – публично : частно общуване, което не се припокрива напълно с официално : неофициално, и неопосредствено (лице в лице) : опосредствено (в интернет пространството) общуване, обвързано с хипотезата, че „наличието на жаргони и вулгаризми в ситуации лице в лице отключва традиционно възпитаваната бариера на табуто“.

Анкетното проучване, чрез което верифицира хипотезите си Ст. Абазова, не е национално представително въпреки големия брой анкетираните (677 души), затова според мене е важен подборът на анкетираните – в случая целевите групи са две: учещите (това са ученици и студенти от различни специалности, анкетираните в София, Смолян, Пловдив, Варна, Благоевград) и завършилите образованието си (работещи, анкетираните в София, Видин, Елена, Смолян, Благоевград). Статистическите проверки на връзки между нагласите към четирите явления в предвидените комуникативни ситуации и социалната константа на всички анкетираните доказват релевантността на посоченото деление на групите респонденти, оказало се по-значим детерминатор на нагласите от възрастта. Доказано значим признак фактор (независима променлива), определящ различията между нагласите, се оказва и делението местоживеене в голям град (София, Пловдив, Варна и Бургас) и в по-малко от тях населено място (в съотношение 56% : 44%).

Едно от важните решения в това изследване е да бъдат направени по 10 варианта на анкетната карта, които да приписват всеки от четирите текста на мъж или съответно на жена, като текстовете се подават в различен ред, за да се избегне влияние на оценките от предходния върху следващия текст, както и да се получат чисти резултати,

които да са показателни и за наличието на скрити, но релевантни за нагласите на анкетираните признаци.

В това становище бих искала да акцентирам върху факта, че от гледна точка на променливите (признаците фактори – независимите променливи, и признаците резултати – зависимите променливи), чиято връзка се изследва, се получава едно многомерно пространство – четири езикови явления (жаргонизми/професионализми/2 вида вулгаризми) : 8 комуникативни ситуации (интервю по телевизията, разговор с приятели, семейна среда, разговор с непознати в автобуса, разговор с колеги, общуване във фейсбук или друга социална мрежа, общуване в интернет форум, общуване в/чрез собствен блог): 5 социално значими характеристики на говорещия (образован, интелигентен, възпитан, с високо обществено положение, симпатичен) : 7 социално-демографски характеристики на анкетираните (пол, възраст, образование, специалност, актуална професия, настоящо местожителство и месторождение). Много подходящ подход за разрешаване на проблема с огромния обем от данни и изследвани връзки е избраната последователност на анализите: първо – представяне на т.нар. едномерни анализи – разпределението на отговорите на анкетираните за уместността на четирите текста в осемте ситуации, второ – анализ на средните оценки за уместност на изказването в различните ситуации, трето – анализ на влиянието на социално-демографски характеристики на анкетираните върху оценките за уместност на изказванията, четвърто – анализ на нагласите за възрастова принадлежност на говорещия в четирите изказвания, пето – анализ на нагласите към личностните качества на говорещия/пишещия в четирите изказвания.

Статистическите анализи на връзките между независимите и зависимите променливи са извършени прецизно, а това е гарантирано от отличното познаване на статистическата програма SPSS и на статистическите методи на анализ на емпиричните данни, които се подлагат на лингвистичен коментар. (Ст. Фетваджиева е завършила курс в 2 модула за работа с SPSS в Центъра за образователни услуги на СУ „Св. Кл. Охридски“).

Четвърта и пета част от третата глава на дисертационния труд представят две гледни точки към това многомерно пространство от променливи. В 4. част се коментират съпоставките между оценките за уместността на жаргонизмите, вулгаризмите и професионализмите в 8-те ситуации, което по експериментален път доказва по какъв начин, как в системата от езикови нагласи на анкетираните ситуацията на общуване се разпределят според уместността на речевото поведение при наличие на някой от 4-те вида речеви маркери. В петата част се прави сравнение между нагласите към говорещите в четирите изказвания, като анализите очертават съществуването на значими различия между нагласите, а и ненадраснати от обществото стереотипи, вкл. сексистки нагласи.

Заключението, което обобщава изводите от анализите на анкетните данни, подчертава най-същественото. Според мене важни са изводите за наличието на зависимост между оценката за изказването и оценката за говорещия при всяко отделно изказване, за съответствието на разликите между оценките на четирите изказвания, от една страна, и от друга – разликите между оценките за говорещия, за статистически значимата разлика между нагласите на жителите на големите градове (които са по-критични) и нагласите на жителите на по-малки населени места към уместността на изказванията в различните ситуации на общуване, за подредбата на ситуацията на общуване според признака уместност, която ясно доказва, че общуването в семейна среда според нагласите на анкетираните не е най-нередактираният тип среда на общуване, макар че честото ѝ дефиниране като битова, ежедневна, неформална може да доведе до неправилни генерализации; и още – че при жените негативните нагласи са по-

силно изразени, както и че съществуват стереотипи по отношение на женското речево поведение, проявяващи се не толкова в оценка за жените, в чиято реч се срещат жаргонизми и вулгаризми, колкото в разликата между оценките за мъжете и за жените, използващи професионална лексика. Уческите са по-толерантни към ситуативната употреба на жаргонизми и вулгаризми, но пък оценяват използващия ги по-негативно от завършилите анкетираните.

Изводите, обособени като отделна част, извеждат най-важните акценти в труда. Изведените приноси отговарят на постиженията на изследването. Авторефератът вярно представя цялостния текст на дисертационния труд. По темата на дисертационния труд има две публикувани работи, три под печат, както и още един доклад (от Международната научна конференция „Проблеми на устната комуникация“, Велико Търново), който предстои да бъде предаден за печат до края на м. ноември 2014 г.

Въз основа на изтъкнатите в това становище постижения на дисертационния труд убедено препоръчам на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на гл.ас. Стефанка Абазова за работата „Езикови нагласи към жаргонизми, вулгаризми и професионална лексика“.

10.11.2014 г.
София

Подпис:

доц. д-р Красимира Алексова